

A PROBLEMATIC STRUCTURE: "ÎN JURU-MI"

Cristina Corla (Hanț), PhD Student, "Aurel Vlaicu" State University of Arad

Abstract: This paper aims at examining a lack of update of the genitive prepositional government, namely the constructions consisting of a preposition in the genitive followed by a pronominal clitic in the dative. The first part of our study focuses on the specific grammatical features of the analyzed structure - the association between a prepositional phrase with a genitive government and a pronominal clitic in the dative, the double meaning: the possessive one (imposed by the personal pronoun) and the locative one (required by the prepositional phrase), the presence of the hyphen which connects the unstressed form of the pronoun and the phrase, which is a syntactic group centre. The second part includes an overview of the previous analyses. The last part represents a suggestion of "reading" the structure from the point of view of the generative grammar - we will prove that the syntactic group subject to analysis has double morphological characteristics - it behaves both as a prepositional group (a unitary meaning, coerciveness of the dominated term, fixed word order, the nature of syntactic island, etc.), and as a nominal group (the possessive meaning, the elimination of the "article" from the structure of the phrase).

Keywords: *preposition, prepositional phrase, case, syntactic island, pronominal clitic*

1. Structura „în juru-mi” – particularități gramaticale

Specificul structurii analizate constă în asocierea atipică a unei locuțiuni prepoziționale ce impune cazul genitiv, cu un clitic pronominal de dativ. Legătura dintre cele două elemente se stabilește obligatoriu prin cratimă. Privită îndeaproape, construcția ridică o serie de întrebări atât în ceea ce privește funcționalitatea locuțiunii prepoziționale, cât și în ceea ce privește rolul pronumelui personal.

Pentru a evidenția abaterea de la regula regimului prepozițional, vom lua ca punct de reper comportamentul prototipic al locuțiunii prepoziționale analizate. Provenită din locuțiune adverbială (*în jur*), având în componență un formant omonim cu articolul hotărât (*în jurul*), locuțiunea prepozițională supusă analizei poate governa numai un nominal, căruia îi impune restricții gramaticale și rol tematic. Dacă nominalul este un substantiv, acesta va avea obligatoriu formă articulată (direct sau indirect): *În jurul casei creșteau brazi. În jurul noii case creșteau*

brazi.¹ De asemenea, locuțiunea dirijează forma gramaticală a nominalului, impunând cazul genitiv: *S-au adunat în jurul candidatului/lui/celor doi/unuia dintre ei/aceleia* etc. Rolul tematic impus este fie Locativ (*Nu mai vedea nimic în jurul ei.*), fie Temporal (*Ne întâlnim în jurul Crăciunului.*). Un alt specific al grupului prepozițional îl reprezintă topica fixă – locuțiunea prepozițională de genitiv stă întotdeauna înaintea termenului regizat: **Crăciunului în jurul ne întâlnim*. Grupul prepozițional formează o insulă sintactică, rezistentă la diferitele transformări. Sunt permise însă inserări ale determinanților între locuțiunea prepozițională-centru de grup și termenul dominat: *Au căutat lucrurile pierdute doar în jurul acelor clădiri*.

Revenind la structura analizată, se poate observa că locuțiunea prepozițională nu mai impune cazul genitiv – singurele forme de pronume personal în genitiv, recunoscute de gramaticile oficiale sunt *lui/ei/lor*. Se știe că, în limba română, paradigma pronumelui personal este defectivă – pronumele personal nu are forme la persoana întâi și a doua în cazul genitiv. Totodată, sensul locativ al prepoziției pare să fie în contradicție cu sensul posesiv al pronumelui.

Considerăm că lectura acestei construcții are implicații multiple în analiza și interpretarea gramaticală: fie considerăm că valențele locuțiunii prepoziționale nu se mai actualizează (situație în care se poate vorbi de anularea/suspendarea regimului prepozițional și trebuie pusă în discuție calitatea de grup prepozițional a construcției), fie admitem teoria regimului mobil al prepoziției în limba română (aceeași prepoziție poate impune genitiv/dativ/acuzativ în funcție de termenul pe care îl domină), fie reevaluăm statutul prepozițiilor și locuțiunilor cu regim de genitiv (din cauza formei „articulate”, păstrează valențe substantivale).

2. Interpretări anterioare

Am organizat explicațiile date abaterii în trei categorii: teorii care susțin ideea regimului multiplu al prepoziției în limba română, teorii ce reconsideră paradigma cazuală a pronumelui personal, respectiv teorii care admit că regimul prepozițional de genitiv se poate anula, atunci când termenul dominat stă în alt caz decât genitivul.

2.1. Regimul prepozițional mobil

În primele gramatici academice, se vorbește despre regimul prepozițional de genitiv, dar se admite că, în anumite condiții sintactice, prepozițiile „se pot construi” cu un adjectiv posesiv în acuzativ (*contra noastră, înaintea noastră, din pricina noastră*), sau cu „pronume personal în dativ, formă neaccentuată, cu valoare posesivă” (*înainte-ți, împotriva-ți, în față-i*) (GLR I 1966: 327). Interpretarea este preluată în gramaticile de autor (Hristea 1981, Avram 1986, Mișuț 1995, 1996, 2007) și în manualele școlare: „Cer cazul dativ înaintea unui pronume personal (în juru-*mi*) și cazul acuzativ înaintea unui adjectiv pronominal posesiv (în jurul *său*)” (Crișan, Dobra, Sâmișian 2013: 162). Teoria regimului prepozițional multiplu este formulată explicit de

¹ În situațiile în care substantivul se asociază cu un determinant neflexibil, antepus, regimul prepozițional de genitiv este blocat la nivelul formei, prin inserarea prepoziției funcționale (*a, la*), urmate de nominal în acuzativ: *În jurul a doi plopi a crescut iarbă*. În schimb, sensul relației de genitiv se păstrează, dată fiind posibilitatea echivalării construcției cu structură în genitiv: *În jurul celor doi plopi a crescut iarbă*.

Rădulescu (1995: 10): „[...] au regim mobil, ceea ce înseamnă că pot cere cazuri diferite în funcție de partea de vorbire cu care se combină.”. Alexandru Metea (2003: 139-140) susține că prepozițiile pot impune mai multe cazuri: „Unele prepoziții și locuțiuni prepoziționale își pot schimba regimul cazual: cele care cer cazul genitiv pot fi urmate de pronume în cazul dativ, forme neaccentuate (*înaintea-mi, în fața-i* etc.) sau de adjective pronominale posesive în cazul acuzativ (*înaintea noastră, în fața voastră* etc.)”.

Gramaticile academice actuale acceptă implicit abaterea de la normă. În GALR I 2008, se observă că pronumele cu formă neaccentuată în dativ pot avea ca suport sintactic prepoziții cu regim de genitiv. Regimul prototipic de genitiv al prepozițiilor și locuțiunilor prepoziționale (*înaintea, contra, împotriva, în jurul, în fața* etc.) este argumentat prin imposibilitatea asocierii cu un clitic de dativ formă accentuată:

Aceste cazuri (dativ și genitiv n.n.) sunt realizate prin forme omonime în flexiunea substantivului și a celor mai multe pronume. Faptul că în contextul unor prepoziții precum *deasupra, îndărătul, înaintea (înaintea lor/elevilor)* nu poate apărea forma de dativ a pronumelui personal (**înaintea mie*) permite interpretarea ca genitiv a formei substantivului. (GALR I 2008: 613).

În GBLR 2010, se face distincția dintre formele de pronume care au drept centru locuțiunile adverbiale – forma acestora este „nearticulată” – și structurile care depind de prepoziții/locuțiuni prepoziționale – cu formă „articulată”: „Argumentul care conduce la această interpretare este paralelismul dintre construcțiile: *Îmi stă împotriva. – Împotriva-mi se ridicaseră mulți., A ieșit înainte-mi.*, care evidențiază «autonomia» formei «articulate» (posibilitatea de a apărea și singură), de unde și interpretarea adverbială.”(p. 308). În aceeași lucrare, se precizează faptul că structura cu clitic de dativ este „savantă” și, de aceea, se întâlnește rar în limba română contemporană. Interpretarea atomizată duce la atribuirea a două funcții sintactice în cadrul acelorași construcții. Astfel, se apreciază că pronumele personal îndeplinește funcție sintactică de complement indirect atunci când are ca suport un adverb/locuțiune adverbială, dar întregul grup adverbial ocupă poziția sintactică de circumstanțial: *Am adunat mulți curioși [GAdvînainte-mi]Cl* *CircLoc*.

2.2. Reinterpretarea termenului dominat de locuțiunea prepozițională

Analizând receptarea propusă de GLR I 1966, Iordan și Robu combat teoria regimului prepozițional mobil, susținând că este contradictorie. Ei propun nu doar o reșezare a elementelor din paradigma pronumelui personal, ci și o reevaluare a statutului locuțiunii în asemenea contexte: „Noi vom considera că formele neaccentuate ale pronumelui personal atunci când au poziție adnominală și funcționează ca determinante ale numelor care intră în sintagmă, sunt forme ale cazului genitiv.” (Iordan și Robu 1978: 414). Dumitru Irimia 1978 completează interpretarea cu distincția dintre pronumele personal formă neaccentuată în genitiv, respectiv pronumele reflexiv, formă neaccentuată în genitiv. Omonimia creată este rezolvată prin apelul la context: dacă se subordonează direct verbului, pronumele funcționează drept complement în dativ (*Îmi spune minciuni. Îmi spun minciuni.*), dacă stă lângă prepoziție, va fi în cazul genitiv

(*În juru-mi am trasat un cerc.* – pronume reflexiv; *În juru-mi ai trasat un cerc.* – pronume personal).

2.3. Neactualizarea regimului cazual de genitiv

Argumente privind anularea regimului prepozițional de genitiv se aduc în gramatica clujeană (Neamțu 1999, 2006-2007). G. G. Neamțu afirmă că formele pronominale stau în dativ (numai dativul și acuzativul au forme neaccentuate de pronume personal) și nu sunt impuse de prepoziție cu regim de genitiv: „Româna are numai prepoziții cu regim monocazual, respectiv cu regim genitival, datival, acuzativ. Nu există, ca în unele limbi, prepoziții care, în funcție de natura verbului cu care se construiesc, să impună dativ sau acuzativ.” (Neamțu 1999: 158). Apariția formelor conjuncte de pronume personal nu se datorează, așadar, prepoziției, ci altor factori gramaticali. Avem de-a face, prin urmare, cu un caz de rangul 1 (caz flexionar), fără legătură propriu-zisă cu prepoziția. De asemenea, sensul posesiv al pronomelului duce la lectura acestuia drept dativ posesiv. Ideea este reluată în articolul „O clasificare categorial-relațională a atributului. Cu adnotări”, unde autorul propune două citiri ale structurii: dativul este relator în interiorul structurii, în timp ce prepoziția funcționează ca element subordonator față de un regent extern grupului; trebuie avută în vedere posibilitatea reconsiderării statutului morfologic al unității-centru de grup – prepozițiile și locuțiunile prepoziționale de genitiv își consolidează trăsăturile nominale și pot fi considerate substantive semiindependente.

3. Alternativă de interpretare – locuțiune prepozițională + pronume personal sau substantiv cu prepoziție + pronume în dativ posesiv?

Pornim de la observația că locuțiunea prepozițională „în jurul” are în componență o prepoziție cu regim de acuzativ și un substantiv provenit din latinescul „gyrus”: „JUR, jururi, s.n. Spațiu în mijlocul căruia se află cineva sau ceva; împrejurime; vecinătate” (DEX 1998: 551). Cu același sens, termenul se regăsește în structura unor cuvinte sau a unor locuțiuni: *în/prin jur* – locuțiune adverbială (din împrejurimi, dimprejur), *de jur împrejur* – locuțiune adverbială (din toate părțile), *împrejur* – adverb de loc (*îm+pre+jur*), *împrejurul* – prepoziție cu regim de genitiv, *de jur împrejurul* – locuțiune prepozițională cu regim de genitiv etc. Diferența dintre locuțiunea adverbială și cea prepozițională se realizează formal prin prezența elementului omonim cu articolul hotărât „(u)l”. Acesta a primit în gramatica românească interpretări diferite: articol propriu-zis cu funcție de diferențiere (GLR I 1966), deictice (Iordan și Robu 1978), segmente cu valoare derivativă (Ciompec 1985), formant (Pană Dindelegan 2003).

Se știe că locuțiunea reprezintă un grup de cuvinte cu grad mare de stabilitate, aspect evident atât la nivel formal (proba inserției, proba schimbării topicii), cât și la cel al semnificației (echivalența cu un alt cuvânt). În ceea ce privește specificul locuțiunii prepoziționale, trebuie remarcat faptul că aceasta face parte din categoria elementelor lexicale, dat fiind sensul puternic și comportamentul gramatical: „[...] grup fix de cuvinte, incluzând elemente străine de clasa prepoziției (adverb, substantiv etc.), care funcționează ca neanalizabil, îndeplinind global, funcțiile prepoziției: de legare a două componente în cadrul prepoziției și de ierarhizare, adică de

așezare a unuia dintre ele într-o poziție de subordonare.” (DȘL 1997: 380). Este cert că transformarea grupurilor de cuvinte în locuțiuni prepoziționale se produce în timp, fapt ce determină păstrarea caracteristicilor morfologice ale termenilor ce o alcătuiesc. În cazul analizat, prepoziția simplă *în* reprezintă centrul sintactic în cadrul locuțiunii, regizând un termen care are, cel puțin formal, trăsături nominale². Comportamentul substantival se relevă și la nivel sintagmatic: asocierea cu pronume personal în dativ₁ este similară structurii formate din substantiv + clitic de dativ cu sens posesiv: *În juru-i gânduri se înalță. – Pe fața-i zâmbete se văd*. De asemenea, așa-zisa locuțiune prepozițională poate governa un adjectiv pronominal în acuzativ cu aspect acordat: *În jurul său plutesc roiuri de fluturi*.³ O altă caracteristică nominală se relevă în construcțiile cu pronume semiindependent dublant: *În jurul tău și al ei plutesc roiuri de fluturi*.⁴ Dublarea nu este posibilă atunci când structura este urmată de dativ posesiv: **În juru-mi și al ei plutesc frunze*. la fel ca în construcțiile cu substantiv **Pe fața-i și a ta zâmbete se văd*. Totodată, relația de genitiv este redată cu ajutorul prepoziției funcționale atunci când termenul dominat este neflexibil sau este însoțit de un determinant cu formă fixă, antepus: *În jurul a foarte mulți pomi s-au pus pietre. !În jurul la trei pomi s-au pus pietre*. Similar se concretizează această relație în cadrul grupurilor nominale: *Este mama a doi copii/la doi dintre ei*.

²Lucrările de gramatică mai vechi sesizează comportamentul substantival al prepozițiilor/locuțiunilor cu regim de genitiv: Tim. Cipariu notează în 1854 că unele adverbe primesc articol, ceea ce le conferă „regimea” propriu substantivelor. Pentru ilustrarea afirmației alege structuri formate din prepoziție și adjective pronominale posesive, sesizând prezența acordului: „in.deretulu meu, lui, de-desuptulu meu, in-laustrulu meu (cu articol masculin); in aintea mea, in apoia mea, a supr’a mea” (p. 195); G. Hill și Tiktin observă conversiunea de la adverb la prepoziție, explicând forma de genitiv a substantivului asociat cu prepoziția prin receptarea termenului ca substantiv: „[...]când nu avem prepositii pentru a exprima unele raporturi, luăm adverbe, precum sînt: *înainte, îndărăt, în sus, în jos, asupra, dedesupt, împotriva*, șcl., și punem lângă dînsele articolul nominalu și le dăm cu chipul acesta forma de substantive, din care causă se și pune substantivele după dînsele în cazul genitivu,” (Hill 1861: 107); „Unele adverbe se întrebuițează drept prepoziții, fiind urmate de altă prepoziție, ca *aproape de, afară de, alătura cu, împreună cu, afară din, acasă la*, parte articulându-se ca și cum ar fi substantive și cerând după ele genitivul (sau un pron. posesiv), ca *înlauntru, deasupra, dedesuptul, înaintea, înapoia, îndărătul, împotriva* (modern *încontra*), *în jurul, jur împrejurul*.” (Tiktin 1945: 136);

³ Posesivul din structura cu prepoziție-centru de grup a este citit de gramaticile actuale ca pronume în genitiv, ceea ce înseamnă că această construcție nu mai este considerată o abatere: „În GPrep, posesivul care apare după prepoziție are statut de pronume (nu de adjectiv), funcționând contextual ca un pronume personal în genitiv: *contra mea, dedesubtul său*.” (GBLR 2010: 530).

⁴ Gramaticile impun ca normă utilizarea pronumelui semiindependent: „În construcțiile cu două componente în genitiv aflate în relație de coordonare, impuse de prepoziții/locuțiuni prepoziționale precum *dedesubtul, deasupra, înaintea, înapoia, în fața, în jurul, împotriva, contra*, este necesar să se utilizeze marca *al (a)* la al doilea membru al relației: *Dedesubtul mașinilor și al carelor erau instalate bombe*. (incorect: *Dedesubtul mașinilor și carelor erau instalate bombe*.)” (GBLR 2010: 330). Considerăm că această coordonare a prepoziției cu pronumele semiindependent reprezintă un argument pentru reevaluarea statutului așa-ziselor prepoziții de genitiv – pronumele își procură referința din termenul exprimat anterior pe care îl dublează. Totodată pronumele reprezintă centrul de grup pentru al doilea nominal cu formă de genitiv, prin urmare, acesta nu este „complement” al prepoziției.

În loc de concluzii:

Structura „în juru-mi” prezintă în limba română actuală, atât particularități prepoziționale, cât și trăsături substantivale. Calitatea de locuțiune prepozițională este dată de coeziunea primelor elemente – prepoziția cu regim de acuzativ „în” și substantivul „jurul” –, de sensul unitar pe care îl are, de capacitatea de a governa nominale cărora le impune cazul genitiv, formă articulată și topica fixă. Asocierea cu un clitic pronominal de dativ cu sens posesiv relevă faptul că structura își păstrează valențele substantivale. În sprijinul acestei ipoteze, am adus următoarele argumente: capacitatea grupului de a governa un adjectiv pronominal posesiv în acuzativ, necesitatea inserării unei prepoziții de tip funcțional în situația în care nominalul guvernat are formă neflexibilă sau se asociază cu un termen invariabil antepus, dublarea locuțiunii prin pronume semiindependent în situațiile de falsă coordonare a termenilor dominați de structura „în jurul”.

BIBLIOGRAPHY:

DEX 1998 = *Dicționarul explicativ al limbii române*, Ediția a II-a, Editura univers enciclopedic, București.

DȘL 1997 = Bidu-Vrânceanu, Angela, Călărășu, Cristina, Ionescu-Ruxăndoiu, Liliana, Mancaș, Mihaela, Pană Dindelegan, Gabriela (1997), *Dicționar general de științe ale limbii*, Editura Științifică, București.

GALR I 2008 = Pană Dindelegan, Gabriela (coord.) (2008), *Gramatica limbii române*, vol. I-II, Editura Academiei Române, București.

GBLR 2010 = Pană Dindelegan, Gabriela (2010) (coord.), *Gramatica de bază a limbii române*, Editura Univers enciclopedic gold, București.

GLR I 1966 = *** (1966), *Gramatica limbii române*, vol. I, Editura Academiei Republicii Socialiste România, Ediția a II-a revăzută și adăugită, București.

Avram, Mioara (1986), *Gramatica pentru toți*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București.

Ciompec, Georgeta, Dominte, Constantin, Forăscu, Narcisa, Guțu Romalo, Valeria, Vasiliu, Emanuel (1985), *Limba română contemporană. Fonetică. Fonologia. Morfologia*. (sub coordonarea acad. Ion Coteanu), Ediție revizuită și adăugită, Editura Didactică și Pedagogică, București.

Cipariu, Tim. (1854), *Elemente de limba română după dialecte și monumente vechi*, Tipariulu Sem. Dicesanu, Blasiu.

Crișan, Alexandru, Dobra, Sofia, Sâmișăian, Florentina (2013), *Limba română. Manual pentru clasa a VII-a*, Editura Humanitas, București.

Hill, G. (1861), *Gramatica limbei latine în comparația cu limba Română*, Ediția a IV-a, Imprimeria Statului numită Nifon, București.

Hristea, Theodor (1981), (coord. și autor principal), *Sinteze de limba română*, Editura Didactică și Pedagogică, București, Ediția a II-a.

- Iordan, Iorgu, Robu, Vladimir (1978), *Limba română contemporană*, Editura Didactică și Pedagogică, București.
- Irimia, Dumitru (1987), *Structura gramaticală a limbii române. Numele și pronumele. Adverbul*, Editura Junimea, Iași.
- Metea, Alexandru (2003), *Limba română esențială*, Ediție revăzută și adăugită, Editura Imprimeriei de Vest, Oradea.
- Mihuț, Lizica (1995), *Limba Română Contemporană. Morfologia. Sinteze* Universitatea „Aurel Vlaicu” din Arad, Facultatea de Teologie, Seria Cursuri Universitare.
- Mihuț, Lizica (1996), *Gramatica limbii române. Sinteze. Exerciții*, Editura Multimedia, Arad.
- Mihuț, Lizica, Miuța, Bianca (2007), *Limba Română. Sinteze și exerciții*, Editura Universității Aurel Vlaicu, Arad.
- Neamțu, G. G. (1999), *Teoria și practica analizei gramaticale*, Editura Excelsior, Cluj-Napoca.
- Neamțu, G.G. (2006-2007), „O clasificare categorial-relațională a atributului în limba română. Cu adnotări”, în *Dacoromania*, p. 111-145.
- Pană Dindelegan, Gabriela, (2003), *Elemente de gramatică; Dificultăți, controverse, noi interpretări*, Humanitas Educațional, București.
- Rădulescu, Mariana (1995), „Despre regimul sintactic al prepozițiilor și locuțiunilor prepoziționale”, în *Limba și literatura română*, Anul XXIV, nr. 1 (ianuarie-martie), București, p. 9-13.
- Tiktin, H (1945), *Gramatica română, Etimologia și sintaxa*, Ediția a III-a revăzută de I.-A. Candrea, Editura Tempo, București